

БРАНІЦЬКИЙ О. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
адвокат

УДК 349.41

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.70>

Поводження з пестицидами та агрохімікатам в Україні: публічно-правові аспекти

Стаття присвячена публічно-правовим основам поведінки із пестицидами та агрохімікатами в Україні. Проведено огляд наукових досліджень у сфері поведінки з пестицидами і агрохімікатами у сільському господарстві. Шляхом аналізу основних доктринальних підходів до державно-правового регулювання у сфері поведінки з пестицидами і агрохімікатами в Україні виокремлено та розглянуто два основні напрямки: інституційне забезпечення в досліджуваній сфері, яке забезпечується системою органів державного управління, та функціональне забезпечення, яке полягає у здійсненні сукупності заходів публічно-правового характеру, які застосовуються в процесі поведінки з пестицидами та агрохімікатами.

Проаналізовано законодавство України у сфері поведінки з пестицидами і агрохімікатами в Україні, визначено особливості окремих дозвільних процедур, які здійснюються у сфері поведінки з пестицидами і агрохімікатами. Автор звертає увагу на необхідність приведення національного законодавства в досліджуваній сфері до законодавства Європейського Союзу. Виконання Цілей сталого розвитку передбачає перегляд існуючих підходів до використання пестицидів і агрохімікатів у сфері сільськогосподарського виробництва з метою попередження негативного впливу на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища. Звертається увага на проблеми утилізації, знищення та знешкодження непридатних або заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів. Окремо визначено особливості поведінки з пестицидами та агрохімікатами під час воєнного стану. Зроблено висновок, що з метою безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції нині діють спеціальні правила щодо поведінки з пестицидами та агрохімікатами. Запропоновано внесення змін до чинного законодавства у сфері поведінки з пестицидами та агрохімікатами.

Ключові слова: *пестициди та агрохімікати, поведінка з пестицидами та агрохімікатами, управління відходами, утилізація відходів, природні ресурси, сільське господарство.*

Branitskyi O. M. Management of pesticides and agrochemicals in ukraine: public and legal aspects

The article covers the public and legal basis of managing pesticides and agrochemicals in Ukraine. A review of scientific research in the field of managing pesticides and agrochemicals in agriculture has been conducted. By analyzing the main doctrinal approaches to state and legal regulation in the field of managing pesticides and agrochemicals in Ukraine, two main areas were identified and reviewed: institutional support in the field being researched, which is provided by the system of state administration bodies, and functional support, which is an implementation of a complex of public and legal measures applied in the process of managing pesticides and agrochemicals. The legislation of Ukraine in the field of managing pesticides and agrochemicals in Ukraine has been analyzed, the specifics of individual

permit procedures carried out in the field of managing pesticides and agrochemicals have been determined. The author draws attention to the need of bringing the national legislation in the field of research in compliance with the legislation of the European Union. Implementation of the Sustainable Development Goals involves a review of existing approaches to the use of pesticides and agrochemicals in the field of agricultural production in order to prevent negative impacts on the human health and state of environment. Attention is drawn to the problems of disposal, destruction, and neutralization of obsolete or prohibited pesticides and agrochemicals. Furthermore, the specifics of managing pesticides and agrochemicals during martial law have been defined. The conclusion has been drawn that for the purpose of uninterrupted production and supply of agricultural products, special rules on managing pesticides and agrochemicals are currently in force. Amendments to the current legislation in the field of managing pesticides and agrochemicals have been offered.

Key words: *pesticides and agrochemicals, management of pesticides and agrochemicals, waste management, waste disposal, natural resources, agriculture.*

Вступ. В сучасних умовах внаслідок використання засобів захисту рослин можна значно підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, що сприятиме продовольчому забезпеченню країни. Серед таких засобів чільне місце займають пестициди та агрохімікати, правовий режим яких визначений Законом України «Про пестициди і агрохімікати» (1995) [1]. Водночас правові питання поводження з пестицидами та агрохімікатами лежать як в площині забезпечення продовольчої безпеки держави, так і екологічної безпеки (внутрішньої і зовнішньої). Адже внаслідок недотримання правил поводження з пестицидами і агрохімікатами, щороку за статистикою ВООЗ, через ненавмисне отруєння від впливу пестицидів щорічно у світі гинуть орієнтовно 355 тис. осіб [2], надмірне, безконтрольне застосування пестицидів призводить до забруднення та погіршення якості водних ресурсів, земель, біорізноманіття, що завдає непоправної шкоди довкіллю. Тому, Основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року першою екологічною проблемою в Україні визнають підпорядкованість екологічних пріоритетів економічній доцільності [3]. Зазначене обумовлює необхідність дослідження особливостей публічно-правового регулювання відносин, які виникають у сфері поводження з пестицидами і агрохімікатами.

Постановка завдання. Визначення та аналіз публічно-правових основ поводження із пестицидами та агрохімікатами в Україні.

Результати дослідження. В юридичній літературі державно-правове регулювання використання засобів захисту сільськогосподарських рослин пропонується розглядати як сукупність заходів з визначення системи органів державного управління, які можуть впливати на сферу застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин шляхом установлення й застосування державними органами правил, спрямованих на коригування діяльності суб'єктів аграрного господарювання з метою досягнення максимальної ефективності захисту сільськогосподарських культур і забезпечення охорони навколишнього природного середовища [4]. Погоджуючись в цілому із запропонованим визначенням, варто зауважити, що відносини, які виникають у сфері публічно-правового регулювання поводження з пестицидами і агрохімікатами, охоплюють 2 складових: інституційну, яка полягає у формуванні системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що реалізують державну політику у сфері діяльності, пов'язаної з пестицидами і агрохімікатами, та функціональну – сукупність заходів публічно-правового характеру, які застосовуються в процесі поводження з пестицидами та агрохімікатами.

Законом України «Про пестициди і агрохімікати» у Розділі IV визначено систему органів, які здійснюють реалізацію державної політики, державного нагляду і державного контролю за додержанням законодавства про пестициди і агрохімікати. Їх загальний пере-

лік містить ст. 16 зазначеного Закону. Зокрема, до них відносяться Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища (Міністерство екології та природних ресурсів України – Мінприроди), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища (Мінприроди), центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики (Міністерство аграрної політики та продовольства України), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну аграрну політику (Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення (Міністерство охорони здоров'я України), та інші органи виконавчої влади відповідно до їх компетенції. Зокрема, до таких органів відносяться Державна екологічна інспекція, повноваження якої визначені ст. 16-7 Закону України «Про пестициди і агрохімікати», Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба), яка здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням санітарного законодавства, карантину та захисту рослин, пестицидів та агрохімікатів та інші повноваження, визначені відповідним Положенням. Варто звернути увагу, що система інституційних органів, яка визначена профільним Законом потребує вдосконалення. В юридичній літературі зверталась увага, що запроваджений Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» (2011 р.) поділ центральних органів виконавчої влади на тих, що забезпечують формування державної політики в одній чи декількох сферах, і тих, що реалізують таку політику, є штучним і таким, що не полегшує правозастосування [6, с. 100]. Крім того, повноваження щодо реалізації державної політики у сфері поводження з пестицидами і агрохімікатами можуть бути передані і органам місцевого самоврядування.

Функціональне забезпечення передбачає здійснення органами державної влади та органами місцевого самоврядування комплексу публічно-правових заходів у сфері поводження з пестицидами і агрохімікатами. Чинне законодавство України не визначає зміст терміну «поводження з пестицидами і агрохімікатами». В Законі України «Про пестициди і агрохімікати» зазначена дефініція вживається лише один раз, а саме у статті 16-7, при визначенні компетенції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів (Державної екологічної інспекції України).

В юридичній літературі «поводження з пестицидами і агрохімікатами» розглядається як комплекс дій, пов'язаних з пестицидами та агрохімікатами, а саме: державна реєстрація, виробництво, закупівля, транспортування, зберігання, реалізація, торгівля, облік, утилізація, вилучення, знищення та знешкодження таких препаратів тощо. Виокремлюючи при цьому чотири етапи поводження із пестицидами та агрохімікатами: виготовлення нових зразків пестицидів та агрохімікатів (у тому числі проведення державного випробування, реєстрації, обліку та виробництва пестицидів та агрохімікатів); реалізація та транспортування пестицидів і агрохімікатів (закупівля, транспортування, зберігання, реалізація та торгівля зазначеними препаратами); використання пестицидів та агрохімікатів (безпосереднє їх застосування у сільському та лісовому господарствах); вилучення, утилізація, знищення та знешкодження пестицидів і агрохімікатів [7, с. 129].

Досліджуючи особливості правового регулювання поводження з відходами за екологічним законодавством України та Європейського Союзу, Семенець Р. Ю. визначає поводження через дії, що спрямовані на певний результат (запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення, утилізацію тощо, включаючи контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення) [8, с. 70]. Варто зазначити, що відповідно до Державного класифікатора відходів ДК 005-96 [9] до відходів сільського господарства віднесено зокрема засоби хімічного оброблення насіння та захисту рослин (у т. ч. пестициди, інсектициди, гербіциди, фунгіциди, регулятори

росту рослин, дезінфікуючі засоби тощо) зіпсовані, заборонені для вживання, забруднені або неідентифіковані, їх залишки, які не можуть бути використані за призначенням. Наразі для України надзвичайно гостро стоїть питання про утилізацію пестицидів і агрохімікатів, непридатних до використання пестицидів і агрохімікатів, та тари з-під них.

Погоджуючись із визначенням поняття «поводження» як комплексу дій, вважаємо, що поділ на етапи (компоненти) може динамічно змінюватись, залежно від розвитку законодавства, як з точки зору приведення його у відповідність до законодавства ЄС, так і виконання Цілей сталого розвитку. Водночас, кожен із етапів поведження з пестицидами і агрохімікатами відзначається дозвільним порядком регулювання. В рамках даної публікації зупинимось на особливостях публічно-правового регулювання державної реєстрації пестицидів і агрохімікатів в Україні.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 4 ЗУ «Про пестициди і агрохімікати», обов'язковою умовою ввезення на митну територію України, виробництва, торгівлі, застосування та рекламування пестицидів і агрохімікатів є їх державна реєстрація, крім випадків, встановлених цим Законом. Мова йде про загальнопоширені агрохімікати, що не потребують державної реєстрації, або виключають будь-яку реалізацію та застосування на території України. Державна реєстрація проводиться за результатами державних випробувань, відповідно до Розділу II Закону України «Про пестициди і агрохімікати» та Порядку проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації, видання переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні [10].

Варто звернути увагу, що процедура реєстрації пестицидів та агрохімікатів є досить складною та передбачає участь великої кількості органів державної влади, а також науково-дослідних установ, підприємств та організацій [11], регламентується вище зазначеним Порядком та Технологічною карткою Міністерства екології та природних ресурсів України процесу надання адміністративної послуги [12]. При цьому визначальними є проведення саме державних випробувань, оскільки на підставі їх результатів надалі приймається рішення щодо державної реєстрації/відмови. Перелік установ, підприємств та організацій, що є уповноваженими проводити державні випробування пестицидів та агрохімікатів, затверджений відповідним Наказом Міндовкільля [13].

З огляду на зазначене, Планом заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [14], з іншої сторони, передбачено приведення процедур реєстрації засобів захисту рослин (до яких належать пестициди) у відповідність із законодавством ЄС, а саме Регламенту (ЄС) № 1107/2009 [15].

Як зазначається у юридичній літературі [16, с. 127], повномасштабна війна, зумовила необхідність швидкого реагування на виклики, зумовлені військовою агресією, та спрощення фітосанітарних правил в Україні на час воєнного стану. Зазначені питання було врегульовано Постановою Кабінету Міністрів «Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур в умовах воєнного стану» від 1 квітня 2022 р. № 398 [17] з наступними змінами та Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо безперервного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану» від 12.05.2022 р. № 2246-IX [18].

Зазначеними нормативно-правовими актами на час дії воєнного стану та протягом 90 днів з дати його припинення або скасування передбачено наступні особливості державної реєстрації пестицидів та агрохімікатів: наявність позитивного висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи для державної реєстрації не вимагається; для агрохімікатів, що належать до визначених товарних підкатегорій згідно з УКТ ЗЕД (всього 18 підкатегорій), державна реєстрація не вимагається; та не вимагається державна реєстрація пестицидів, якщо діючу речовину пестициду включено як дозволена до Баз даних пестицидів Європейського Союзу.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Відносини у сфері поведження з пестицидами і агрохімікатами охоплюють дві

складові: інституційне забезпечення – яке забезпечується системою органів державної влади та органів місцевого самоврядування, та функціональне забезпечення, яке полягає у здійсненні сукупності заходів публічно-правового характеру, які застосовуються в процесі поводження з пестицидами та агрохімікатами. Законодавство України не дає визначення «поводження з пестицидами і агрохімікатами», проте його аналіз дозволяє розуміти під цим терміном комплекс дій, об'єктом яких виступають пестициди та агрохімікати (державна реєстрація, державні випробування, виробництво, закупівля, транспортування, зберігання, реалізація, торгівля, облік, утилізація, вилучення, знищення та знешкодження таких препаратів та ін.). Кожна із цих дій характеризується дозвільним порядком регулювання.

Враховуючи необхідність адаптації національного законодавства в досліджуваній сфері до законодавства Європейського Союзу та виконання Цілей сталого розвитку необхідним є перегляд існуючих підходів до використання пестицидів і агрохімікатів у сфері сільськогосподарського виробництва з метою попередження негативного впливу на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища. З метою безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану нині діють спеціальні правила щодо поводження з пестицидами та агрохімікатами.

Список використаних джерел:

1. Про пестициди і агрохімікати: закон України № 86/95-ВР від 2 березня 1995 року у редакції станом на 1 серпня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-вр#Text>.
2. Пестициди. Безпечне застосування у фермерській практиці. Збірник: вимоги та настанови // Проект USAID «Підтримка аграрного і сільського розвитку». URL: https://agro.dn.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/usaid_pestytsydy-pamiatka_a5_final.pdf. С. 4.
3. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року: закон України № 2697-VIII від 28 лютого 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.
4. Сакаджи К.Б. Правове регулювання застосування засобів захисту сільськогосподарських рослин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. URL: <https://mydisser.com/en/catalog/view/6/347/9486.html>.
5. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF?find=1&text=%D0%BF%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86#w1_3
6. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: «Право», 2017. 416 с.
7. Улинець Я.Я., Краснова Ю. А. Правове регулювання поводження з пестицидами та агрохімікатами в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6/2016. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/37.pdf. С. 129.
8. Семенець Р. Ю. Правове регулювання поводження з відходами за екологічним законодавством України та Європейського Союзу: дис. ... докт. філ. з юрид. наук. Київ, 2021. URL: http://scc.univ.kiev.ua/upload/iblock/d64/e23gn12q6jsuocrtazhvr1s3ezo04k/dis_Semenets%20R.Y..pdf.
9. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96 (Розділи А.1 - А.20). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96?find=1&text=%D0%BF%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86#w1_9
10. Про затвердження Порядку проведення державних випробувань, державної реєстрації та перереєстрації, видання переліків пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні: постанова Кабінету Міністрів України № 295 від 4 березня 1996 року у редакції станом на 17 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/295-96-п#Text>.
11. Виробники ЗЗР: на реєстрацію нового препарату в Україні йдуть роки через постійні зміни в законодавстві та перепони від чиновників. 28 квітня 2021 року. URL: <https://>

superagronom.com/blog/810-virobniki-zzr-na-reyestratsiyu-novogo-preparatu-v-ukrayini-ydut-roki-cherez-postiyini-zmini-v-zakonodavstvi-ta-pereponi-vid-chinovnikiv.

12. Про затвердження інформаційної та технологічної карток адміністративних послуг з проведення Міністерством екології та природних ресурсів державної реєстрації (перереєстрації) пестицидів і агрохімікатів: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України № 548 від 25 грудня 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0548737-13#Text>.

13. Про затвердження Порядку уповноваження науково-дослідних установ, підприємств та організацій на проведення державних випробувань пестицидів та агрохімікатів: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 392 від 28 грудня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-21>.

14. Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: постанова Кабінету Міністрів України № 1106 від 25 жовтня 2017 року у редакції станом на 18 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-п#Text>.

15. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1107/2009 від 21 жовтня 2009 року щодо введення в обіг засобів захисту рослин і про скасування директив Ради 79/117/ЄЕС і 91/414/ЄЕС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/es-11072009.pdf>.

16. Марченко С.І. Правове регулювання взаємодії держави та аграрного бізнесу щодо окремих фітосанітарних заходів в умовах воєнного стану. *Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції* (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. 307 с. (С. 126-128).

17. Деякі питання здійснення фітосанітарних заходів та процедур в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2022 р. № 398. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398-2022-%D0%BF#Text>

18. Про внесення змін до деяких законів України щодо безперебійного виробництва та постачання сільськогосподарської продукції під час воєнного стану: Законом України від 12.05.2022 р. № 2246-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-20#Text>

